

Стаття 1281. Пред'явлення кредитором спадкодавця вимог до спадкоємців

1. Спадкоємці зобов'язані повідомити кредитора спадкодавця про відкриття спадщини, якщо їм відомо про його борги.

2. Кредиторові спадкодавця належить протягом шести місяців від дня, коли він дізнався або міг дізнатися про відкриття спадщини, пред'явити свої вимоги до спадкоємців, які прийняли спадщину, незалежно від настання строку вимоги.

3. Якщо кредитор спадкодавця не знав і не міг знати про відкриття спадщини, він має право пред'явити свої вимоги до спадкоємців, які прийняли спадщину, протягом одного року від настання строку вимоги.

4. Кредитор спадкодавця, який не пред'явив вимоги до спадкоємців, що прийняли спадщину, у строки, встановлені частинами другою і третьою цієї статті, позбавляється права вимоги.

Коментар:

1. До складу спадщини, як впливає зі ст. ст. 1216, 1218 ЦК, входять не лише права, але також і обов'язки спадкодавця. Обов'язки спадкодавця - це договірні та недоговірні майнові зобов'язання, які в силу їх правової природи можуть бути успадковані, тобто не є невід'ємно пов'язаними з особою їх попереднього носія - спадкодавця (ст. 1219 ЦК).

2. За змістом ст. 557 ЦК УРСР кредитори спадкодавця протягом встановленого законом шестимісячного строку з дня відкриття спадщини і до моменту прийняття її хоча б одним зі спадкоємців незалежно від терміну настання права вимоги мали право заявити про свої претензії виконавцеві заповіту, а за його відсутності - державній нотаріальній конторі за місцем відкриття спадщини.

Шестимісячний строк для пред'явлення претензій кредиторами, встановлений ст. 557 ЦК УРСР, був, безумовно, занадто нетривалим. Кредиторам іноді було важко дізнатися про смерть боржника, адже законодавством не було передбачено ніяких заходів, направлених на повідомлення їх про факт відкриття спадщини. Пропуск же кредиторами цього строку, незалежно від настання строку вимоги, тягнув за собою втрату належних їм прав (ч. 3 ст. 557).

3. Новели, закладені у ЦК для регулювання відносин щодо порядку заявлення вимог кредиторами, полягають у наступному:

1) закріплюється обов'язок спадкоємців повідомити кредиторів про відкриття спадщини у тому випадку, коли їм відомо про борги спадкодавця;

2) встановлюються різні строки для заявлення кредиторами своїх вимог в залежності від того, чи знали вони про відкриття спадщини. Кредитори вправі пред'явити претензії до спадкоємців протягом шести місяців з того часу, відколи вони дізналися про відкриття спадщини, незалежно від настання строку вимоги. Ті ж кредитори, які не знали і не могли знати про відкриття спадщини, можуть пред'явити свої претензії протягом одного року від настання строку вимоги. Водночас з метою стимулювання кредиторів до своєчасного пред'явлення вимог збережено правило про те, що недодержання кредиторами зазначених строків тягне за собою погашення належних їм прав вимоги.

Встановлені законом строки для пред'явлення претензій кредиторами не є строками позовної давності. На ці строки не розповсюджуються норми ст. ст. 259, 263, 264 ЦК, які регулюють питання зміни, зупинення або переривання строків позовної давності. Непред'явлення кредиторами у встановлені ст. 1281 ЦК строки претензій погашає належні їм права вимоги, в той час як сплив строку позовної давності є підставою лише для відмови в позові (ч. 4 ст. 267 ЦК) і не позбавляє особу самого матеріального права.

Посилання в коментованій статті про необхідність пред'явлення кредиторами претензій до спадкоємців не означає, що кредитори зобов'язані повідомляти спадкоємців про наявність вимог до спадщини безпосередньо. Таке повідомлення може бути зроблено через нотаріальну контору, адже Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України дозволяє приймати претензії від кредиторів спадкодавця нотаріусові за місцем відкриття спадщини в строк, установлений даною статтею. Претензії мають бути заявлені у письмовій формі і прийняті незалежно від строку настання права вимоги (абзац перший пункту 189 Інструкції).

4. Важливим є відповідь на питання про співвідношення вимог кредиторів та вимог відказоодержувачів, які також підлягають виконанню за рахунок спадщини. Із змісту норми ч. 3 ст. 1238 ЦК слідує, що спадкоємець, на якого заповідачем покладено заповідальний відказ, зобов'язаний виконати його лише у межах реальної вартості майна, яке перейшло до нього, з вирахуванням частки боргів спадкодавця, що припадають на це майно. З цієї норми можна зробити висновок про те, що у випадках, коли на спадкоємця за заповітом покладено обов'язок щодо виконання заповідального відказу (ст. ст. 1237, 1238 ЦК), вимоги кредиторів спадкодавця підлягають задоволенню раніше зобов'язань перед відказоодержувачем.

У разі, коли з тих чи інших причин спадкоємець не знав про наявність вимог кредиторів

спадщини (наприклад, спадкоємець не був повідомлений нотаріусом про наявність таких вимог; кредитори пред'явили свої вимоги після спливу значного періоду часу з моменту відкриття спадщини, оскільки строк виникнення права вимоги настав значно пізніше відкриття спадщини, а про факт смерті боржника-спадкодавця вони не знали) і спершу виконав зобов'язання перед відказоодержувачем, з метою проведення повного розрахунку з кредиторами спадкоємець має право вимоги до відказоодержувача про повернення виконаного.

Оскільки аналогічної норми не міститься у відношенні інших осіб, зобов'язання на користь яких може бути покладено на спадкоємця у формі вчинення суспільно корисних дій за рахунок спадкового майна - ч. 2 ст. 1240 ЦК, кредитори спадщини не вправі вимагати виконання зобов'язання на свою користь переважно перед цими особами.

5. Ще більш складною є проблема віднесення на рахунок спадкового майна податків, зборів та інших обов'язкових платежів, не погашених спадкодавцем. Аналіз чинного цивільного законодавства, зокрема, норм про предмет правового регулювання (ч. 2 ст. 1 ЦК) свідчить про те, що обов'язки щодо погашення податкових зобов'язань не можуть входити до складу спадщини. Спадковим правом регулюються відносини цивільного правонаступництва, тобто наступництва спадкоємця в цивільних правах та обов'язках спадкодавця. Податкові зобов'язання не входять до предмета цивільного-правового регулювання, адже засновується на владному підпорядкуванні однієї сторони (платника податку) другій стороні (державі в особі уповноважених органів).

Тому податкові зобов'язання не входять до складу спадщини, вони не вважаються спадковим пасивом, на державу в особі податкової адміністрації не поширюються норми ст. ст. 1281, 1282 ЦК, що визначають порядок пред'явлення вимог кредиторами спадкодавця до його спадкоємців та порядок їх задоволення.

Інший підхід закладений у податковому законодавстві. Як випливає із змісту актів про оподаткування доходів фізичних осіб якщо платник податку помер, не встигнувши сплатити податки, вони стягуються з його майна на час відкриття спадщини. Згідно пункту 2.3 Закону України "Про податок на доходи фізичних осіб" якщо платник податку помирає або визнається судом померлим чи безвісно відсутнім, то податок за останній податковий період справляється з активів такого платника податку (нарахованих на його користь доходів) при відкритті спадщини, з урахуванням обмежень, встановлених законом.

Таким чином, якщо у спадкодавця на момент смерті існували непогашені податкові зобов'язання вони підлягають негайному виконанню за рахунок активів такої особи, що призводить до відповідного зменшення обсягу спадкового активу (майна).

Висновок про збереження податкових зобов'язань у разі смерті платника можна зробити також із змісту абзацу третього пункту 12.3 Закону "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами".